

Курагіна Л. П.,
Львівський національний університет ім. Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ ШЛЯХІВ ТАБУЮВАННЯ ТЕМАТИЧНОЇ ГРУПИ “ГРОШІ” (за матеріалами сучасної німецької та української преси та електронних ресурсів)

У статті зроблено спробу дослідити певні особливості шляхів табування тематичної групи “гроші” та показано, як ці способи реалізуються у сучасній пресі та електронних ресурсах. Порівнюються шляхи табування тематичної групи “гроші” в німецькій та українській лінгвокультурах.

Ключові слова: табу, шляхи табування, тематична група “гроші”.

В статье совершена попытка исследовать определенные пути табуирования тематической группы “деньги” и показано, как эти способы реализуются в современной прессе. Сравниваются пути табуирования тематической группы “деньги” в немецкой и украинской лингвокультурах.

Ключевые слова: табу, пути табуирования, тематическая группа “деньги”.

In the article, an attempt is made to research definite ways for tabooing of thematic group “money” and it is shown how these ways are realized in the modern press. The ways for tabooing of thematic group “money” in the German and Ukrainian linguistic cultures are compared.

Key words: taboo, ways for tabooing, thematic group “money”.

Як свідчать лінгвістичні дослідження, мова нерозривно пов’язана із суспільством, культурою та історичною спадщиною народів. Останнім часом увагу широкого кола фахівців прикуто до питань соціальної лінгвістики, взаємозв’язку мови та соціуму, їх двосторонньому впливу. У теперішньому світі за умов ринкової економіки фінансові питання, інвестиції, прибутки та витрати стають дедалі актуальнішими, але, не дивлячись на активне використання грошової тематики, впровадження та заохочення до прозорості у фінансовій сфері, дана галузь продовжує зазнавати табування, і на мовленнєвому рівні в тому числі. Особливий інтерес представляють собою шляхи табування тематичної групи “гроші” у засобах масової інформації, зокрема у пресі та електронних ресурсах.

Проведений аналіз літератури з даної проблематики показує, що аспекти опису табу та табування різних тематичних груп можна знайти у працях З. Фрейда, В. Вундта, Р. Едгертона, Дж. Фрезера, М. Маковського, Л. Булаховського, А. Кацева, К. Майер, Х. Шрьодера, К. Цольнер, У. Ройтнер, О. Рутер та ін.

Актуальність даної статті полягає в тому, що в ній розкрито особливості шляхів табування тематичної групи “гроші” у публіцистичних текстах сучасною німецькою та українською мовами та показано, як табу впливає на процес міжкультурного спілкування.

Мета статті – розглянути реалізацію процесу табування тематичної групи “гроші” на матеріалі сучасної німецької та української преси та електронних ресурсів, а також визначити за допомогою контекстів способи табування обраної тематичної групи.

Слід зауважити, що однаковість щодо визначення табу у наукових колах досі не спостерігається. Так, на думку деяких вчених (Р. Будагов та ін.), табу стосується лише заборон на слова у первісних суспільствах, в той час, як ряд дослідників (Л. Булаховський, Р. Істматуллаєв, К. Балле та ін.) дотримуються дещо іншої думки, а саме: про те, що до сих пір, навіть за умов послаблення наївно-релігійних норм, існує тенденція до збереження мовних табу на окремі слова чи групи слів [14]. Вивчаючи процес табування, вченим вдалося виокремити явища та теми, які у сучасних суспільствах підлягають табуванню: певні особистості, місця, продукти харчування, сексуальність, залежність, бідність, нерівність, корупція, насильство, смерть та захворювання [25, с.421]. Спираючись на думку провідного лінгвіста Х. Шрьодера, фахівця у галузі міжкультурної комунікації, до цього переліку можна додати табу на імена людей, звірів, надприродні явища та місцини [27]. Не можна не погодитися із думкою В. Флоріан про те, що табу існують із давніх часів, вони не є офіційними нормами і представляють собою неписані закони суспільства [20]. З. Фрейд визначив табу як явище, що йде корінням у ті давні часи, традиції яких неможливо раціонально пояснити [11]. Через недотримання табу особу можуть виключити з групи (суспільства, сім’ї тощо). Характерними рисами табу є почуття сорому та страху, які виконують роль кордонів табу, які не можна переступити. Заслуговує на увагу і твердження Х. Раймана про те, що табу виконує важливу соціальну функцію і керує регулюванням поведінки людини, встановлює межі, визначає авторитетні напрямки, забезпечує збереження стосунків відповідно до влади та власності, дбає про соціальні порядки [20]. Отже табу – це особливо діючий соціальний контроль.

Треба зауважити, що у деяких енциклопедичних джерелах до табуованих областей у західних культурах відносяться “власні, особистісні чи фінансові відносини” [25]. Таким чином, гроші зараховують до інтимної сфери, і в цьому вбачається певний парадокс: про гроші не говорять, але всі про них знають і мають справу з цим явищем щодня. Гроші є особливим товаром, загальною еквівалентною формою вартості інших товарів, вони виконують функцію мірила вартості, засобу обігу. В великому тлумачному словнику української мови знаходимо два визначення грошей: 1) металеві і паперові знаки, що є мірою вартості при купівлі і продажу; 2) капітал, статок [1]. У ході нашого дослідження ми дійшли висновку, що як у німецькій, так і в українській лінгвокультурах перше значення грошей на позначення ціни певного товару активно вживається і в публіцистиці не табується. Про це свідчать численні приклади статей, в якій називаються і обговорюються ціни на продукти харчування, тарифи на комунальні послуги, сировину, паливо (наприклад, *Demnach kostet derzeit ein Liter Diesel im bundes weiten Durchschnitt 1,487 Euro, 3,5 Cent mehr als noch vor einer Woche. Für einen Liter Super E10 sind im Schnitt derzeit 1,583 Euro*

füllig, ein Plus von 1,8 Cent. [19] / За минулий рік вартість найпопулярнішої марки бензину А-95 на українських автотранспортних станціях зросла на 31,3% (2,45 грн. за літр), на дизпаливо — на 35,5% (2,54 грн. за літр) [6]. Стосовно другого значення поняття “гроші” як статку чи капіталу у ході аналізу статей друканих та он-лайн-газет було виявлено, що у разі використання даної тематичної групи по відношенню до загального поняття, як то держава, народ, світ тощо, табу у такому випадку не поширюється. Проведений аналіз сучасної німецькомовної та україномовної періодики показав, що тематична група “гроші” не табується у статтях про фінанси, ринки, цінні папери, курси валют. Тут навпаки спостерігається явище Варто зазначити, що чим масштабніше є предмет дискусії, тим більш узагальнено називається його ціна чи грошові цінності, пов’язані з ним: *Wehrend die Regierungen in der Krise jeden Cent zusammenkratzen, haben die Menschen in Deutschland erst mals mehr als 10 Billionen Euro Vermögen angehäuft.* [17] / Як повідомлялося раніше, вартість будівництва стадіону до Євро-2012 у Львові з усією зовнішньою інфраструктурою, благоустроєм та комунікаціями становить 85 млн. євро [2]. Однак, треба зауважити, що під табу підпадає друге значення грошей на позначення статку, прибутку, об’єму грошей, яким володіє окрема людина, такі дані, які дають змогу класифікувати володаря грошей як бідного чи заможного, у тих ситуаціях, коли гроші ідентифікують з окремою людиною. Важливо зазначити, що саме у такому значенні розкривається психологічна основа табу. Відомо, що табування грошей зумовлюється сукупністю параметрів комунікативно-прагматичної ситуації, основна роль при цьому відводиться соціальним параметрам спілкування.

Причини табування тематичної групи “гроші” наразі активно вивчаються психологами та соціологами. Наше суспільство – завдяки масмедіям – стає все більш відкритим: по телебаченню та в пресі жваво обговорюється наркозалежність та інтимне життя, здавалося б не лишилося тем, які викликали б ніяковість. Однак страх підіймати тему грошей все ще міцно закріплений у суспільстві. Професор Д. Фрай наголошує на історичній та психологічній можливостях пояснення табування грошей. По-перше, подібна стриманість німців при обговоренні теми грошей полягає в впевненому ставленні до держави як до гаранту соціального та фінансового гаранта, допомоги. *“Wir sind daran gewohnt, dass der Staat für unser Wohlergehen verantwortlich ist”* [21, с. 19]. По-друге, табування грошової тематики відбувається через небажання індивідууму викликати до себе недоброзичливість, заздрість. За Д. Фрайем, *“Den Deutschen ist es peinlich. Wer viel verdient, will nicht als Angeber dastehen und keinen Neid aufkommen lassen, wer wenig verdient, will kein Mitleid erzeugen”* [21, с. 19]. У свою чергу В. Флоріан стверджує, що табу на гроші існує через те, що у соціалізації з іншими членами суспільства окрема особистість почувається впевненіше, вона не хоче бути вигнаною чи одинокою, порушивши табу [20], тобто табу на гроші окреслює певну зону комфорту та мирного співіснування і таким чином виконує регулюючу і обмежуючу функції. Як приклад наведемо ситуацію, описану у статті *“Das Tabuthema Geld”*: *“Wie reagieren Sie, wenn Sie gefragt werden, wie hoch Ihr monatliches Einkommen ist oder wie viel Ihre neue Jeans gekostet hat. Sicherlich werden Sie es nicht als “normal” empfinden ...Möglicherweise werden Sie die Auskunft sogar verweigern, da Sie das Preisgeben einer solchen Information peinlich berührt”* [16]. Своєрідним підтвердженням справедливості цієї тези постають результати дослідження *“Kunden-Motive 2009. Tabu thema Geld: Einstellungen, Verhalten und Wissen der Deutschen”*, результати якого свідчать табування теми грошей у німецькій лінгвокультурі. За даними опитування, у розмовах з близькими друзями, колегами чи родичами грошові питання обговорюються навіть рідше (4%), ніж інтимне життя (8%), а 85% респондентів погодилися із висловом *“Beim Geld hört die Freundschaft auf”* [23]. Подібне ставлення до грошей більшою мірою викликане власним досвідом особи або вихованням у родині, меншу роль відіграють масмедіа.

Звернувшись до народної мудрості як до давнього джерела інформації про традиції та звичаї народів, знаходимо ряд прислів’їв та при приказок на тему грошей німецькою та українською мовами: *Geld macht nicht glücklich. Geld regiert die Welt. Über Geld redet man nicht.* / Брат братом, сват сватом, а гроші – не рідня. Гроші відкривають всі двері. *Через золото сльози ллють. Срібло-злото тягне чоловіка в болото* [18; 10]. Наведені приклади свідчать про ставлення до грошей як до небезпечного явища, наділено владою, силою, спроможного завдати шкоди, такого, яке вимагає обережної поведінки, розсудливості. Таким чином реалізується ще одна давня функція табу – захисна. Табу на тематичну групу “гроші”, згідно з Г. Петерсом, сягає таких масштабів, що працедавці навіть забороняють своїм працівникам говорити про заробітну платню чи премії, уберігаючи їх від дискусій про дозрівання та оплату праці, заздрощів, образ і сварок [21, с. 19]. Мовне табу, безсумнівно, є елементом запобіжної магії, виконує “профілактичну” роль, попереджає небажані наслідки.

Не можна не взяти до уваги зауваження німецької дослідниці мовних табу У. Ройтнер про те, що хоча способи реалізації тематичної групи “гроші” різняться залежно від регіону, але дана група зазнає впливу табу не стільки у випадках, коли особа посідає невелику кількість грошей, скільки у ситуаціях із великими сумами та статками [26, с. 381]. Перш за все мова йде про прибутки та заробітки відомих людей, політиків, підприємців. Проаналізувавши 156 статей німецької та української періодики та електронних ресурсів, ми дійшли висновку, що шляхів реалізації табу на тематичну групу “гроші” існує декілька.

Найбільш поширеним способом уникання прямого називання прибутку є приблизна, округлена сума, наприклад, у журналі *“Bunte”*, посилаючись на дані *“Forbes”*, наводиться перелік найбагатших людей світу станом на 2006 р.: *König Abdullah Bin Abdul Asis, 81, Regent von Saudi-Arabien – 16 Mrd. Euro... König in Elizabeth II., 80, Monarchin in Großbritannien – 390 Mio. Euro* [15, с. 55]. Західна інформаційна корпорація *“ZIK”* доповідає про прибутки Р. Ахметова (найбагатшого українця, володаря 26,5 млрд. доларів, за версією журналу *“Кореспондент”*): **У 2010 році група СКМ, найбільший приватний холдинг України, що належить Рінату Ахметову, збільшила чистий прибуток на 776%**. Як повідомляється в звіті групи, в минулому році чистий прибуток СКМ склав \$ 850 млн. [4]. Наведемо ще один приклад, в якому грошова сума зазнає узагальнення: Найбільше заробляють власники столичного ТРЦ *Dream Town* Гарік Корогодський, Олександр Меламуд та Олег Крапівін – близько \$ 45 млн на рік [12].

Проаналізувавши статті німецької та української періодики, було виявлено наступний спосіб табування тематичної групи “гроші”. У 14 статтях до прізвища особи додавався визначальний компонент у виді іменників

“мільйонер”, “мультимільйонер”, “мільярдер” тощо. Наприклад: *Der Hamburger Versandmilliarder Michael Otto sagte: „Ich hette kein Problem, wenn der Spitzensteuersatz angehoben würde [13].* / За словами мультимільйонера Порошенка, в Україні потрібно вводити податок на майно, і потрібно робити в цих умовах прогресивну шкалу податку на доходи фізичних осіб [7]. Привертає увагу вживання у німецькій пресі замість більш-менш конкретизуючого терміну “мільйонер” чи “мільярдер” слів “*der Superreiche*” “*der Vielverdiener*” із суб’єктивним відтінком та нечіткою змістовністю, трактувати яку кожен читач може, виходячи із власних уявлень, досвіду: *So wurde der Vielverdiender Ackermann wie der einmal zum Buhmann, zur Hassfigur [28, с. 33].*

Ще один варіант табування шляхом приблизних даних – зображення середньостатистичного громадянина та працівника, наприклад: *Die Miete kostet 10,52 Mark, er verdient „mit allem Drum und Dran“ über 300 Mark [28, с. 68]* або *Як свідчить дослідження української спільноти програмістів Developers, середній оклад програміста в Києві збільшився за рік на 129 доларів з 1550 доларів у жовтні 2009-го до 1879 доларів в жовтні 2010 року [9].* До подібного шляху табування вдаються через необхідність дотримання комерційної таємниці або небажання виділятися на фоні інших, щоб не викликати заздрість чи зайвих розмов.

Наступним шляхом реалізації табу на гроші є зменшення власних статків. Цей спосіб табування відомий здавна; щоб не накликати на себе гнів богів чи духів, люди навмисно бідкувалися на своє життя, применшували свої успіхи та щастя, у сучасних умовах доходи применшують для уникнення заздрості, осуду, гніву з боку членів суспільства, наприклад, *Kubas Staatschef, der Kommunist Fidel Castro rangiert mit 700 Mio. auf Platz 7. Da tobte er: „Ich habe kein Vermögen, mein Gehalt betragt 40 Dollar.“ [15, с. 55].* В українських електронних ресурсах існують статті про оприлюднені прибутки депутатів, але лише деяких, наприклад, газета “Українська правда” стверджує: *Дохід депутата від НУНС Олександра Третякова за 2010 рік склав 64 мільйони 446 тисяч гривень [3].* Однак подібну відкритість слід вважати скоріш за рідкість, ніж за правило. Як в українських, так і в німецьких ЗМІ знаходимо повідомлення лише про задекларовані доходи від політичної діяльності, не зважаючи на те, що державою прийняті закони, які вимагають оприлюднювати всі прибутки високих посадовців: *Eigentlich müssen die Politiker solche zusetzlichen Einnahmen inzwischen offen legen – nach einer heftigen öffentlichen Debatte um Abfindungen oder Gehaltszahlungen von Konzernen der Energie- und Autobranche an mehrere Politiker wurde dies vom Bundestag beschlossen... Bundestags president Norbert Lammert verschob deshalb die Veröffentlichung der ihm bereits vorliegenden Daten [24].* Більшість народних обранців продовжують замовчувати свої статки. Слід зауважити, що табування теми грошей може реалізовуватися не через пряму мову чи називання меншої суми, а й через невербальні дії, на кшталт демонстрації дешевого одягу, аксесуарів, користування недорогими автомобілями: *Im Sommer 2008 schenkt er (Josef Ackermann) seiner Frau einen Fiat Cinquecento zum Geburtstag, mit roten Rallyes treifen, mit dem saust er dann selbst durch die Gegend [28, с. 34].*

Варто зазначити, що табування тематичної групи “гроші” може відбуватися завдяки називанню не конкретної суми прибутку окремої особи, а шляхом оголошення даних щодо загального прибутку чи товарообігу фірми, підприємства, організації, яку ця особа очолює. Так, наприклад, про статки Йозефа Акермана можна лише здогадуватися, взявши до уваги суми, якими оперує банк під його керівництвом: *Er hat den Deutschen die Bank groß gemacht, größer und erfolgreicher, als sie je war: 75 Länder, 80253 Mitarbeiter, ein Gewinn von 6,5 Mrd. Euro im vergangenen Jahr [28, с. 32].* Або уникається називання заробітної платні дизайнера Рей Кавакубо, натомість наводяться загальні факти про фірму, якою вона керує: *Rei Kawakubo ist eine erfolgreiche Geschäftsfrau. Für Comme des Garçons Ltd. arbeiten 700 Mitarbeiter an 14 verschiedenen Marken in 25 Ländern und erwirtschaften 2007 einen Umsatz von 180 Mio. Dollar [28, с. 168].* Подібним чином відбувається табування статків і українських підприємців-мільйонерів, наприклад, відома інформація про прибутки компанії “Roshen”, але ніяк не про її засновника П. Порошенка: *Найбільший український виробник кондитерської продукції корпорація “Рошен”, яку контролює концерн “Укрпромінвест”, в першому кварталі 2006 р. отримав 7,05 млн дол. чистого прибутку [7].* Інший приклад демонструє табування питання про капітал окремої особистості шляхом ввічливого ухилення, але додається натяком про нього шляхом називання прибутку фірми: *Wisser: Ehrlich, das habe ich nie ausgerechnet. Die Firma hat mittlerweile über 23.000 Mitarbeiter und 727 Millionen Euro Umsatz [22, с. 49].* Існують також і випадки, коли тематична група “гроші” табується самим мовцем з метою притягування меншої уваги до себе, наприклад, на питання, чи витрачає Холі Бері великі суми грошей на дорогі прикраси, акторка дає позитивну відповідь, але додає: *Aber nicht für mich... Ich mache eine oder andere Schenkung für die politischen Kandidaten meiner Wahl. Aber ich mache das lieber still [15, с. 95].*

Таким чином, проведений аналіз засвідчує, що тематична група “гроші” активно вживається та має суттєве значення у процесі комунікації. Результати дослідження підтверджують існування табування тематичної групи “гроші” у сучасних німецькій та українській лінгвокультурах, але варто зауважити, що табу накладається лише на друге значення грошей, а саме “статок, прибуток, капітал”. Це проявляється перш за все у сфері економіки, політики, громадського життя. Важливими шляхами реалізації табу узагальнення та округлення грошових сум, використання визначальних слів на позначення статку, натяку на прибуток через називання товарообігу та об’єму виробництва, ухилення та замовчування інформації. Табу продовжують існувати, посідаючи значне місце у сучасному культурному та політичному житті як німецького, так і українського суспільства.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Голов. ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2005. – 1728 с.
2. Влада Львова змінила строки побудови стадіону [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://football.unian.net/ukr/detail/5087>

3. Депутат-мільйонер не відмовився від матеріальної допомоги з бюджету [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://www.pravda.com.ua/news/2011/06/8/6279632/>
4. Компанія Ахметова за рік збільшила чистий прибуток на 776% [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://zik.ua/ua/news/2011/10/06/312848>
5. Корпорація "Рошен" в першому кварталі 2006 р. отримала 7,05 млн дол. чистого доходу [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: http://www.rbc.ua/ukr/newslineshow/korporatsiya_roshen_v_pervom_kvartale_2006_g_poluchila_7_05 mln_doll_chistogo_dohoda__1147773718
6. Куюн С. Автомобілісте, будь готовий! // Дзеркало тижня. Україна. – №47 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: http://dt.ua/ECONOMICS/avtomobiliste,_bud_gotoviy-94483.html
7. **Мультимільйонер Порошенко назвав безальтернативним зростання оподаткування багатих** [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://ua.korrespondent.net/business/economics/1313327-multimilijoner-poroshenko-nazvav-bezalternativnim-zrostannya-opodatkuvannya-bagatih>
8. Програмісти в Україні заробляють у середньому 1500 доларів на місяць [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://kadrovik.ua/content/program-sti-v-ukra-n-zaroblyayut-u-serednomu-1500-dolar-v-na-m-syats>
9. Ужченко В. Фразеологічний словник української мови : близько 2500 виразів / В. Ужченко. – К. : Освіта, 1998. – 224 с.
10. *Фрейд З.* Тотем и табу / Зигмунд Фрейд. – СПб : Азбука-классика, 2008. – 256 с.
11. Forbes **склав рейтинг найбільших українських рантьє** [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://ua.korrespondent.net/business/realstate/1315205-forbes-sklav-rejting-najbilshih-ukrayinskih-rante>
12. *Aufruf der Reichen* Deutsche Millionäre fordern Steuererhöhungen [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://www.tagesspiegel.de/wirtschaft/aufruf-der-reichen-deutsche-millionaere-fordern-steuererhoehungen/4561436.html>
13. *Balle Ch.* Tabu in der Sprache / Ch. Balle. – Bern: Peter Lang, 1990. – 320 S.
14. *Bunte.* – 24.05.2006. – № 22. – 120 S.
15. Das Tabu thema „Geld“ [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://www.kompass-prinzip.de/methoden/tabuthema-geld>
16. *Deutsche haben mehr als 10 Billionen Euro Vermögen* [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://www.welt.de/finanzen/verbraucher/article13870141/Deutsche-haben-mehr-als-10-Billionen-Euro-Vermoeegen.html>
17. *Elke Gerr.* Langenscheidt 4000 Sprichwörter und Zitate. – Berlin: Langenscheidt, 2006. – 319 S.
18. *Extreme Kältewelle verteuert die Spritpreise* [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://www.welt.de/wirtschaft/article13870306/Extreme-Kaeltewelle-verteuert-die-Spritpreise.html>
19. *Florian V.* Tabuthema Geld – darüber spricht man nicht / Verena Florian [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://papimamikind-news.blogspot.com/2011/03/tabuthema-geld-daruber-spricht-man.html>
20. *Hildebrandt-Woeckl S.* Tabuthema Geld: Mama, was verdienst du eigentlich? // F.A.Z., 19.01.2008. – № 16. – S. 19.
21. *Kirsten N.* Wie wird man Millionär, Herr Wisser? / Nadja Kirsten // ZEIT Campus. – 2010. – № 1. – S. 48-51.
22. *Kunden-Motive 2009.* Tabuthema Geld: Einstellungen, Verhalten und Wissen der Deutschen [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: http://www.comdirect.de/cms/ueberuns/media/comdirect_studie_2009.pdf
23. *Merkel verdient fast am besten.* Spiegel [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://www.spiegel.de/wirtschaft/0,1518,423908,00.html>
24. *Reimann H.* Tabu. / H. Reimann // Staatslexikon. Recht Wirtschaft Gesellschaft in 5 Bänden. – Freiburg: Görres-Gesellschaft, 1989. – 812 S.
25. *Reutner U.* Sprache und Tabu. Interpretationen zu französischen und italienischen Euphemismen / Ursula Reuter. – Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 2009. – 459 S.
26. *Schröder H.* Tabuforschung als Aufgabe interkultureller Germanistik / Hartmut Schröder // Deutsch als Fremdsprache. Intercultural German Studies. – Band 21. – München: IUDICIUM Verlag, 1995. – S. 15–35.
27. *Stern.* – 30.10.2008. – № 45. – 186 S.